

Pohľadnice v produkcii tlačiarne a vydavateľstva Leopold Gansel Trenčín

Ján Hanušin

Mnohí zberatelia starých zemepisných pohľadníc Slovenska si možno všimli vo svojej zbierke pohľadnice zväčša s dlhou adresou s označením vydavateľstva Gansel Lipót, Trencsén (po roku 1918 Leopold Gansel, Trenčín).

Kníhtlačiareň Leopold Gansel je považovaná za prvú modernú tlačiareň v Trenčíne. Dlhé roky bola najvýznamnejším tlačiarenským podnikom nielen v Trenčíne, ale na strednom Považí vôbec.

Tlačiareň založil v roku 1850 Leopold (Lipót) Gansel, ktorého meno niesla tlačiareň počas celej svojej existencie. Narodil sa v Uherskom Brode v roku 1826 (alebo 1824?), zomrel v Trenčíne v r. 1905 vo veku 81 rokov. Tu je aj pochovaný na miestnom židovskom cintoríne. Prvým sídlom tlačiarne bol dom na Mierovom námestí č.40 (dnes sa v dome nachádza kaviareň - libresso Gansel). V roku 1901, teda v období kedy firma tlačila a vydávala asi najviac pohľadníc, sa Ganselova tlačiareň presťahovala do budovy na Mierovom námestí č.19, do prízemnia vtedajšieho hotela Zlatý baran tam, kde je dnes pasáž Fatima spájajúca Mierové námestie s Palackého ulicou. Tu sídlila tlačiareň v podnájme až do roku 1940. Odvtedy, po prevzatí a kúpe pôvodnej Ganselovej tlačiarne, tu pokračovala tlačiarenská činnosť iných tlačiarov až do roku 1959, kedy sa presťahovala už ako štátny subjekt do nových priestorov.

V tlačiarenskej činnosti pokračoval syn Leopolda Gansela, Izidor (narodený v roku 1868 v Trenčíne, zomrel?), ktorý si v období I. svetovej vojny pomal'arčil priezvisko na Gábor. Neskôr pokračoval v podnikaní vnuk Andrej Gábor (narodený v roku 1900 v Trenčíne), jeden z dvoch synov Izidora Gansela (Gábora), ktorý viedol tlačiareň až do roku 1940. Znamená to teda, že názov Gansel Lipót (Leopold) na pohľadniciach bol od smrti svojho zakladateľa v roku 1905 už len obchodná značka a nie meno reálne žijúcej osoby. Od roku 1902 vystupuje ako majiteľ firmy syn Leopolda Gansela, Izidor. V čase najväčšieho rozvoja okolo roku 1920 mal podnik až 40 zamestnancov, z toho 12 sadzačov. Tlačiareň mala v porovnaní s väčšinou vydavateľov pohľadníc jednu výhodu: čo vydala, to si mohla zväčša sama vytlačiť, čo bezpochyby umožňovalo flexibilnejšiu a lacnejšiu produkciu.

Vydavateľ a tlačiar Leopold Gansel vydával pohľadnice len obmedzenú dobu počas svojej existencie. Napriek tomu, že tlačiareň zanikla až v roku 1940, v zbierke máme len pohľadnice z obdobia od roku 1897 do polovice dvadsiatych rokov minulého storočia, teda z relatívne

krátkeho obdobia. Dlhodobými hlavnými tlačiarenskými a vydavateľskými aktivitami Leopolda Gansela bolo vydávanie merkantilovej tlače, miestnych novín a tlačovín a zväčša nízkonákladových publikácií miestneho a regionálneho významu, v neskoršom období aj prevádzkovanie papierníctva, ktoré bolo umiestnené v priestoroch pred tlačiarňou na Mierovom námestí v priestoroch dnešnej pobočky Istrobanky.

Je pravdepodobné, že pohľadnice boli vo vydavateľstve a tlačiarni Gansel len konjunkturálnou záležitosťou, ktorej sa naplno venoval v období tzv. „zlatého veku pohľadníc“ v období na prelome 19. a 20. storočia. V tom období boli pohľadnice a ich zbieranie módnu záležitosťou a analogicky ich vydávanie a tlač bola na vtedajšie pomery zrejme lukratívnou podnikateľskou činnosťou. Po opadnutí hlavnej vlny pohľadnicovej mánie aj Gansel výrazne obmedzil až postupne zastavil ich vydávanie, nie je ovšem isté do akej miery ovplyvnila pokles vydávania pohľadníc smrť zakladateľa firmy Leopolda Gansela v roku 1905 a prípadná zmena podnikateľskej stratégie firmy po úplnom prebratí synom Izidorom. Pohľadnice vydané po tomto roku sa vyskytujú v podstatne menšej miere. Jednoznačne dominujú pohľadnice s dlhou adresou, teda vydané pred r. 1905. Po tomto období sa aj regionálny záber firmy vo vydávaní pohľadníc značne zúžil a až na výnimky sa obmedzil na Trenčín a ojedinele na niektoré vybrané lokality (Beckov). Je zaujímavé, že v týchto rokoch sa firma stiahla aj s takej pre vydavateľa pohľadníc lukratívnej lokality akou boli kúpele Trenčianske Teplice, kde v tom čase dominovala miestna firma Zsigmond Wertheim, jeho najväčší konkurent v regióne. Aj to svedčí o tom, že vydávanie pohľadníc nebolo vo firme prinajmenšom po spomínanom roku 1905 hlavnou aktivitou. Ešte v dvadsiatych rokoch vychádzali niektoré čiernobiele alebo tónované svetlotlače (Beckov, Vrátna, Strečno, Starý hrad, Skalka, Vršatec a i.). Jednalo sa temer výlučne len o reedície záberov, ktoré boli vydané ako dlhé adresy už v období pred rokom 1905. Po nástupe a konkurencii lacnejších bromografických fotopohľadníc v druhej polovici 20. rokov minulého storočia firma Leopold Gansel s vydávaním pohľadníc skončila. Nie sú nám doteraz známe žiadne fotopohľadnice vydané v tomto vydavateľstve.

Regionálny záber vydavateľskej činnosti Leopolda Gansela bol pomerne široký. Zaberal prakticky celú vtedajšiu Trenčiansku župu, teda Považie od Kočoviec a Beckova na juhu po Strečno a Vrátnu na severe a okolie Bánoviec nad Bebravou. Okrem toho ojedinele vydával aj v známych lokalitách v tesnom susedstve Trenčianskej župy (Oravský hrad, Čachtice). Existuje aj viacero druhov pohľadníc krojov z okolia Trenčína vydaných prevažne pred rokom 1905. Niektoré identické pohľadnice krojov vydal s krátkou adresou, teda neskôr, Zsigmond Wertheim. Autorom týchto ateliérových fotografií a zrejme aj iných,

miestopisných, vydaných firmou Gansel, bol Max Stern, priekopník fotografie v Trenčianskej župe. Porovnaním záberov v knihe Vágvölgyi kalauz (Sprievodca Považím) (Körjegyzői nyomda, Trencsén, 1914) a pohľadníc zistíme, že autorom ďalších snímok vydaných na pohľadniciach firmou Gansel bol významný regionálny fotograf Dr. Pattantus, povolaním hlavný župný väzenský lekár v Ilave a vášnivý turista (zábery Súľova, Ilavy, Vršatca, Považského Podhradia a iných). Je viac než pravdepodobné, že firma využívala aj originálne snímky iných fotografov, ich mená však s určitosťou nepoznáme.

Dokumentárne azda najzaujímavejšiu časť produkcie Leopolda Gansela predstavujú pohľadnice obcí, hradov, kaštieľov a kúpeľov zo stredného Považia vydané do roku 1905. Okrem ojedinelých záberov menších obcí dominujú pohľadnice väčších miest a kúpeľov (okrem Trenčína a Trenčianskych Teplíc najmä Bytča, Žilina, Rajecké Teplice a Strečno s Považským Starhradom).

Ak chceme regionálny rozsah (nie počet titulov resp. náklad vydaných pohľadníc, ktorý žiaľ nepoznáme) vydavateľskej činnosti Leopolda Gansela zaradiť do kontextu vydavateľov pohľadníc pôsobiacich na území Slovenska v období pred rokom 1918, môžeme ho zaradiť do kategórie stredne veľkých vydavateľov. Jeho produkcia ani regionálny záber nedosiahli nikdy úroveň veľkých budapeštianskych vydavateľstiev (Divaldovci, Vasúti levelezölaparúsítás, W.L.B.p – Weiss Lipót, Budapest. a iní). Aj vydavateľský záber Pavla Socháňa bol značne širší. Avšak na druhej strane ho môžeme zaradiť medzi vydavateľov, ktorí mali významný regionálny záber (v zmysle vtedajšieho župného členenia). Takými boli okrem Leopolda Gansela napr. A.Wiesner z Malaciek, O.Leachnitzky z Banskej Bystrice, G. Wlaszlowits zo Štósu či P.Geruska z Popradu, prípadne ďalší.

Dominantnou tlačiarenskou technikou pohľadníc vydavateľstva bola čiernobiela svetlotlač. Pomerne zriedka nachádzame svetlotlač kolorovanú (najmä na pohľadniciach z Trenčína) alebo hnedo tónovanú. Okrem svetlotlačí vydával Gansel aj pohľadnice tlačené kníhtlačou (Trenčín- kolorovaná kníhtlač, Lednické Rovne, cukrovar v Trenčianskej Teplej, dotlače v štvorlístkovej koláži Trenčína a Trenčianskych Teplíc a zrejme aj iné). Tento druh tlače bol však len okrajový. Je pravdepodobné, že aj tieto pohľadnice tlačil vo vlastnom podniku. Na rozdiel od mnohých iných vydavateľov Leopold Gansel temer nikdy neuvádzal na pohľadniciach inú firmu. Poznáme iba zopár výnimiek, kde sa popri názve Gansel Lipót uvádza aj iný subjekt. Logo firmy Otmar Zieher München, na litografii Trenčína uvádza mníchovskú tlačiareň litografii, ktoré firma Gansel z dôvodu náročnej technológie nemohla tlačiť. Na väčšine litografii sa uvádza len názov, v tomto prípade vydavateľa, Gansel Lipót. Táto prax však napokon bola pri vydávaní litografii pomerne bežná. Takisto tlače koláží

záberov miest v d'atelinovom štvorlístku či „opileckých“ koláží, ktoré mali uniformovaný podklad bolo zjavne dielom niektorej inej tlačiarne, napriek tomu sa na týchto pohľadniciach okrem mena, a v tomto prípade často len vydavateľa, Gansela Lipóta, neuvádza žiadna tlačiareň. Je pravdepodobné, že Gansel, podobne ako iní vtedajší vydavatelia a tlačiarne, si zakúpil v niektorej litografickej tlačiarňi pohľadnice s predtlačeným prázdny litografickým štvorlístkom (alebo inou uniformovanou predlohou), do ktorého vo vlastnej réžii zväčša kníhtlačou dotlačal miestne zábery. Ďalším spoluúčastníkom tvorby a vydania pohľadnice firmy Gansel je neidentifikovateľná, ale v Uhorsku pomerne rozšírená firma s logom osemčipej hviezdy na vršku, ktorú máme zdokumentovanú na jedinom prípade pohľadnice Trenčína. Je teda isté, že pri niektorých pohľadniciach Leopold Gansel vystupoval len ako vydavateľ, či dokonca distribútor (určite pri litografiach a asi aj pri kolážach). Azda poslednou známou „koprodukčnou“ pohľadnicou je záber na časť dnešného Mierového námestia v Trenčíne s Ganselovým papierníctvom v popredí. Táto svetlotlač vyšla asi v polovici 20. rokov minulého storočia v čiernobielym a kolorovanom variante v spolupráci s vydavateľstvom (tlačiarňou?) VR Hr Kr (z Hradca Králové?) s číslom 669 (pozri obrázok). Toto vydanie malo v prvom rade asi propagačný a reklamný účel a zrejme to bola jedna z posledných ak nie vôbec posledná pohľadnica vydavateľstva a tlačiarne Leopold Gansel. Tlač prevažnej väčšiny svojich pohľadníc robil vo vlastnej tlačiarňi na dnešnom Mierovom námestí v Trenčíne.

K radosti mnohých dnešných zberateľov pohľadníc Leopold Gansel svoje pohľadnice aj čísloval. Najvyššie číslo, ktoré máme evidované v zbierke je 414. Čísla nad 300 sú zriedkavé, na mnohých pohľadniciach sa číslo neuvádza, zatiaľ čo na iných vydaniach toho istého záberu niekedy áno. Vo svojej zbierke podľa čísla identifikujeme 187 pohľadníc, ďalších niekoľko desiatok je bez čísla. Nie je overené, či naozaj vyšlo s očíslovaním všetkých 414 prípadne viac pohľadníc, skôr sa domnievame, že nie. Zvláštne číslovanie majú pohľadnice vydané po roku 1918 (najvyššie zistené číslo je 15), a to aj v prípade ak ide o identické zábery vydané zväčša ako dlhé adresy aj pred rokom 1905.

(Poznámka autora: Názory a údaje uvedené v texte vychádzajú z obmedzených poznatkov získaných len z autorovej zbierky resp. niektorých iných zbierok. Vzhľadom na praktickú nemožnosť spoznať úplne všetky reálie týkajúce sa starých pohľadníc, môžu byť niektoré názory a údaje mylné. Autor preto s vďakou privíta akékoľvek upozornenia na omyly a neúplnosti, ich spresnenie alebo opravu).

(Uverejnené na www.trencan.ic.cz po dohode s autorom zo 4.aug.2013)